

Przesilenie.

Nowa kultura polityczna

redakcja Jacek Kottan

teoria społeczna

Przesilenie. Nowa kultura polityczna

Seria idea solidarności

Rada naukowo-programowa:

Edwin Bendyk, Collegium Civitas, Warszawa

Barbara Fatyga, Uniwersytet Warszawski

Basil Kerski, Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk

Leszek Koczanowicz, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wrocław

Marcin Król, Uniwersytet Warszawski

Sławomir Magala, Uniwersytet Erazma, Rotterdam

Elżbieta Matynia, New School for Social Research, Nowy Jork

David Ost, Hobart and William Smith Colleges, Genewa, Nowy Jork

Jadwiga Staniszkis, Polska Akademia Nauk, Warszawa

Tomasz Szkudlarek, Uniwersytet Gdański

Redakcja naukowa serii:

Jacek Kołtan, Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk

PRZESILENIE. NOWA KULTURA POLITYCZNA

Pod redakcją Jacka Kottana

Projekt znaków graficznych Tomasz Pawluczuk

Europejskie Centrum Solidarności

Gdańsk 2016

Spis treści

- 9 | Wstęp
15 | Czas przesilenia. O świecie, który nadchodzi
JACEK KOŁTAN

CZĘŚĆ PIERWSZA. MOBILIZACJE CZASU PRZESILENIA

- 41 | Modernizacja refleksywna. Szkic pewnego argumentu
ULRICH BECK
63 | Socjologia wolności. Od narodowych do globalnych
ruchów społecznych
ALAIN TOURAINE
79 | Zieleni się demokracja? Refleksje na marginesie Wiosny
Arabskiej i nowych ruchów społecznych
ELŻBIETA MATYNIA
103 | Rewolucja godności. Narodziny nowego społeczeństwa?
EDWIN BENDYK
113 | Wolność jako wartość użytkowa
PAWEŁ KUCZYŃSKI
143 | Odnowa kultury demokratycznej. Wtedy i teraz
JEFFREY C. GOLDFARB

CZĘŚĆ DRUGA. POLSKA I CZAS PRZESILENIA

- 157 | Niespełnione nadzieje polskiej transformacji.
Demokracja jako źródło konfliktu
IRENEUSZ KRZEMIŃSKI
- 195 | Czy żyjemy w czasach przełomu, czyli jak przejść przez
ucho igielne historii?
MAREK CICHOCKI
- 219 | Inny wymiar kryzysu: obcość Polski
JADWIGA STANISZKIS
- 229 | „Fantazmatyczna maszyna Kościoła” i „pragmatyczna
maszyna łupieska”: dwie największe polskie maszyny
społeczne
TOMASZ POLAK, BEATA ANNA POLAK
- 259 | Na ile Solidarność zwyciężyła? Na ile poniosła klęskę?
DAVID OST
- 277 | Solidarność czy wyścig szczurów?
RYSZARD BUGAJ

CZĘŚĆ TRZECIA. PRZESILENIE I KULTURA WSPÓŁBYCIA

- 309 | Solidarność w sieci. Walka klas w epoce sentymentalnej
konsumpcji
SŁAWOMIR MAGALA
- 335 | Retoryki tożsamości
TOMASZ SZKUDLAREK
- 371 | Demokracja, dialog i wspólnota krytyczna
LESZEK KOCZANOWICZ
- 391 | Polityka i popkultura. Demokracja i zaprzepaszczony
sens Oświecenia
STANISŁAW FILIPOWICZ

- 405 | Miasto i przestrzeń dialogu
JACEK DOMINICZAK
- 445 | Obcowanie. Rzecz o wymknięciu się zasadzie
przeciwieństwa, z udziałem dwóch mnichów, kobiety
nad brzegiem rzeki, lekarza i filozofa
KRZYSZTOF CZYŻEWSKI
- 477 | Noty o autorach
- 491 | Indeks nazwisk

Jacek Kołtan

WSTĘP

Jest rzeczą zadziwiającą, w jakim tempie zmienił się świat w ciągu ostatnich kilku lat. Kiedy w 2011 roku rozpoczynał się cykl wykładów, które składają się na niniejszą książkę, trzeba było zapomnieć o wielkim kryzysie gospodarczym, który wybuchł wszak niepełna cztery lata wcześniej. Stanowił wtedy przełom i ostateczny punkt odniesienia – wydawało się – na kolejne dekady, wszak konfrontacja z jego ekonomicznymi konsekwencjami miała być głównym wyzwaniem, stawianym przed państwami i globalnymi korporacjami. Nic bardziej mylnego. Już z końcem 2010 roku fala ruchów społecznych rozbiła pewniki, na których opierał się dotychczasowy porządek polityki i kultury kształtujących społeczną codzienność. Rozlewając się na ulice północnoafrykańskich miast, nowojorską Wall Street i dalej na metropolie zachodniej, a później także południowej i wschodniej Europy, fala ta zmusiła do przededefiniowania świata, w którym żyjemy. Wszystko stało się inne, wszystko domagało się odczytania od podstaw, wszystko wreszcie potrzebowało przemyślenia od nowa.

Jeśli wydany w niniejszej serii zbiór esejów *Solidarność i kryzys zaufania* (2014) był próbą przewidywania społecznych i politycznych konsekwencji kryzysu 2007 roku, to niniejszy tom wprowadza już w narodziny nowych aktorów na politycznej

scenie. Zjawisko mobilizacji przeradzających się albo w ruchy społeczne, albo w nowe byty polityczne, głęboko przeobraziło polityczną kulturę współczesności. *Przesilenie* jest właśnie próbą interpretacji tego momentu. Zgromadzone w pierwszej części eseje przedstawiają problem nowych mobilizacji społecznych, które głęboko przededefiniowały współczesną sytuację polityczną na świecie i wskazują na konieczność tworzenia nowej teorii społecznej, która byłaby w stanie opisać zachodzące na naszych oczach przemiany. Część druga opowiada o Polsce czasu przesilenia, poświęcając uwagę dziedzictwu polskiej Solidarności i konsekwencjom transformacji ustrojowej po upadku komunizmu. W części trzeciej autorzy podejmują pytanie o to, w jaki sposób kształtowana jest dziś przestrzeń społecznych relacji, poczynając od świata polityki, poprzez przestrzenie miejskie, na egzystencjalnym doświadczeniu współbycia kończąc.

Książka jest podsumowaniem cyklu Gdańskich Wykładów Solidarności, które przyjemność organizować od 2011 roku. Zaproszeni goście – teoretycy społeczni z Polski i zagranicy, stawali przed wyzwaniem zinterpretowania metamorfoz, którym podlegają Polska, Europa i świat, a także przewidywaniem czekających nas możliwych zwrotów. Było niezwykle przywilejem móc zaprosić do udziału w tym przedsięwzięciu postaci, które od wielu lat inspirowały mnie w interpretowaniu niełatwej wszak nowoczesności i które podziwiałem za umiejętność stawiania pytań w taki sposób, by odsłonić nieoczywiste konsekwencje modernizacyjnych przemian, których częścią się stajemy.

Czytelniczki i czytelnicy dostrzegą, że motywem towarzyszącym wielu zawartym tu esejom jest doświadczenie polskiej Solidarności, podjęte nie tyle w kontekście historycznym, ile raczej jako inspiracja do pytania o spuściznę, którą ten ruch związkowy pozostawił kolejnym generacjom do odkrycia. To zestawienie ruchu społecznego czasu epoki przemysłowej pozwala silniej

dostrzec zarówno ograniczenia perspektywy, z której Solidarność wyrastała, jak też jej zadziwiająca moc przekraczania horyzontów, które ją kształtowały.

Jako że zebrane w niniejszym tomie eseje i artykuły powstały w czasie burzliwych pięciu lat nowej dekady, część z nich została nieznacznie uaktualniona, kilkoro autorów i autorek postanowiło napisać je raz jeszcze, zmieniając nierzadko punkty ciężkości, a czasem także główny temat rozważań. Dwa z nich – autorstwa Ulricha Becka i Alaina Touraine’a – są zredagowanym zapisem wykładowego spotkania. Każdy z esejów poprzedzony został datą powstania, by pomóc w odbiorze nierzadko różnych od współczesnego, etapów rozwoju opisywanej rzeczywistości. Mam nadzieję, że artykuły powstałe na samym początku tego cyklu spotkań, czasem odległe od świata, w którym dziś się znajdujemy, i zestawione z artykułami powstałymi niedawno, będą inspirującym znakiem metamorfozy, której doświadczyliśmy w zawrotnym wszak tempie.

Cykl wykładów odbywał się we współpracy, którą Europejskie Centrum Solidarności podjęło z Wydziałem Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego, korzystając przez wiele lat z gościnności uczelni. Później zaś atmosferą dyskusji wypełniły się oddane do użytku wnętrza Centrum, znajdujące się na historycznych terenach Stoczni Gdańskiej. Zapisy audio-wideo wszystkich wykładowych spotkań dostępne są zarówno na dedykowanej temu projektowi stronie internetowej (www.ecs.gda.pl/wyklady), jak również na internetowych platformach Europejskiego Centrum Solidarności – platformie edukacyjnej Apple iTunesU, kanale YouTube oraz w postaci zapisów audio na kanale MixCloud.

Jednym z najciekawszych eksperymentów było powierzenie grafikowi Tomaszowi Pawluczukowi przygotowania komentarzy do tematów wykładu za pomocą prostych form graficznych. W ten sposób powstał katalog znaków zadziwiający formalną

oszczędnością, nasycony dystansem, a czasem także wyrafinowanym żartem, którym podsumowane są tematy poszczególnych spotkań. Szybko okazało się, że przedstawienia te potrafią prowokacyjnie odsłaniać skryte i nie do końca uświadomione treści zawarte w esejach, składających się na niniejszy zbiór, oraz umieszczać je nierzadko w kontekstach zaskakujących samych autorów i autorki. Oto powód, dla którego znaki graficzne stanowią nieodłączny element intelektualnej dyskusji, składającej się na niniejszy tom.

W ciągu pięciu lat aktywności na kształt wykładów wpływ miało wiele osób, którym pragnę złożyć podziękowania. Ciężar organizacyjny wykładowego przedsięwzięcia przejął zespół ECS, w tym szczególnie Piotr Szwocha, dr Jakub Kufel i dr Przemysław Ruchlewski, a także wielu innych pracowników Centrum, których zaangażowanie zagwarantowały powodzenie tego przedsięwzięcia i za których pracę serdecznie dziękuję. Gościnność zespołu Biblioteki ECS oraz gotowość działu PR do propagowania informacji o kolejnych wykładowych spotkaniach pozostają nie do przecenienia. Patrycji Medowskiej nie zapomnę wsparcia okazanego w stosownym momencie, by wypełnić „pustkę władzy” niniejszym projektem, a Basilemu Kerskiemu utożsamiania się ze spotkaniami, traktowanymi przez niego jako konieczny intelektualny eksperyment, bez którego życie ECS byłoby zdecydowanie uboższe. Ewie Konarowskiej, Natalii Marcinowskiej i Arturowi Rogosiowi dziękuję za redakcyjne zmagania i organizację procesu wydawniczego.

Pani Dziekan WNS UG profesor Beacie Pastwie-Wojciechowskiej wyrażam podziękowania za współorganizację cyklu w murach kierowanego przez nią wydziału. Słowa podziękowania za wyjątkowo owocną współpracę należą się też Tomaszowi Szkudlakowi, profesorowi Instytutu Pedagogiki, który był partnerem tego przedsięwzięcia ze strony uczelni. Na koniec zaś dziękuję Marii

Mendel, profesorce Instytutu Pedagogiki i ówczesnej prorektor ds. kształcenia Uniwersytetu Gdańskiego, której uczestnictwo w cyklu wykładów i wyjątkowa przychylność, zbudowały nie tylko przyjazną atmosferę współpracy, ale też przyczyniły się do tego, iż stał się on, choć na chwilę, ważną częścią życia uczelni.

* * *

W ciągu pięciu lat wykładowego cyklu, spotkanie z Ulrichem Beckiem okazało się najbardziej niezapomnianym. Łatwość, z jaką potrafił kwestionować to, co nazbyt dobrze znane, umiejętność przysłuchiwania się innym, a także przyglądania się nowym problemom i zjawiskom, pozostają głęboko w pamięci. Wraz z jego nagłą śmiercią pierwszego dnia 2015 roku zabrakło nie tylko namiętnego obserwatora rzeczywistości, który swojej pasji podporządkował całe swoje życie, ale też krytyka współczesności oraz prawdziwego *public intellectual*, przywiązanego do idei wspólnej Europy, zachęcającego do stawiania czoła ryzykom, jakie niesie ze sobą nowoczesność, i ćwiczenia się w afirmatywnym stosunku do niełatwej wszak przyszłości. W dedykacji książkowej, która stanowiła podziękowanie za zaproszenie do Gdańska, napisał: *Das Gespräch hat begonnen*. Żałując, że rozmowa została nagle przerwana, pozostaje mieć nadzieję, iż niniejszy zbiór esejów będzie stanowił dla czytelniczek i czytelników zaproszenie do rozmowy o świecie, którego przyszły kształt leży przecież w naszych rękach.

Gdańsk, 29 lipca 2016 roku

NOTY O AUTORACH

(w nawiasach kwadratowych podano daty oryginalnych wydań publikacji)

ULRICH BECK (1944–2015) był profesorem socjologii na Uniwersytecie Ludwika Maksymiliana w Monachium oraz London School of Economics. Uzyskał tytuł doktora honoris causa wielu prestiżowych uniwersytetów europejskich. Redaktor magazynu nauk społecznych „Soziale Welt”. W swoich badaniach Beck skupiał się na teorii modernizacji, socjologii ryzyka, transformacji pracy oraz nierównościach społecznych. W ostatnich latach Beck podejmował temat socjologicznych i politycznych skutków „modernizacji refleksywnej” i badał złożoność procesu transformacji społeczeństw zglobalizowanego świata, a także aktywnie uczestniczył w debacie dotyczącej nowej tożsamości Europy. W Polsce ukazały się między innymi: *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności* ([1986] 2002), *Modernizacja refleksyjna. Polityka, tradycja i estetyka w porządku społecznym nowoczesności* (współautorzy: Anthony Giddens, Scott Lash [1994] 2009), *Niemiecka Europa* (2013) oraz *Miłość na odległość. Modele życia w epoce globalnej* (współautorka Elizabeth Beck-Gernsheim, 2013). Jego najnowsza, a zarazem ostatnia książka nosi tytuł *The Metamorphosis of the World* (2016).

EDWIN BENDYK jest dziennikarzem, publicystą i pisarzem, dyrektorem Ośrodka Badań nad Przyszłością w Collegium Civitas, wykładowcą w Centrum Nauk Społecznych PAN, a także kierownikiem

działu naukowego w tygodniku „Polityka”. Prowadzi blog „Antymatrix 2”. Autor wielu książek, do których należy między innymi: *Zatruta studnia. Rzecz o władzy i wolności* (2002) – zbiór esejów, który uzyskał nominację do Nagrody NIKE, *Miłość, wojna, rewolucja: szkice na czas kryzysu* (2010) czy *Bunt Sieci* (2012) o protestach anty-ACTA. Uczestniczył w Narodowym Programie Foresight Polska 2020 jako członek Panelu Głównego, angażował się w liczne regionalne i branżowe programy *foresight*. Efektem zdobytych doświadczeń jest publikacja *Foresight. Sztuka i techniki zarządzania przyszłością* (2013), wydana w ramach projektu Pomorze 2030. Członek Polskiego PEN Clubu. Przewodniczył Radzie Narodowego Instytutu Audiowizualnego. Członek rad programowych Programu Rozwoju Bibliotek i projektu „Moja Polis”. Członek Komisji Rewizyjnej Krajowego Funduszu na rzecz Dzieci. Uczestnik ruchu społecznego Obywatele Kultury. Laureat wielu nagród, w tym europejskiej nagrody „Against Discrimination”, Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek, Nagrody Info-Star, Nagrody im. Marka Cara, statuetki Infostat.

RYSZARD BUGAJ jest profesorem Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN, na którym obronił także pracę doktorską pod tytułem *Próba reformy systemu finansowania gospodarki w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych* (1989). Od 1976 roku był współpracownikiem Komitetu Obrony Robotników, publikował w wielu czasopismach opozycyjnych, autor między innymi *Uwag o sytuacji gospodarczej kraju* (1978). Bugaj był aktywnym działaczem Solidarności, członkiem Rady Programowo-Konsultacyjnej Ośrodka Prac Społeczno-Zawodowych, kierownikiem zespołu spraw ogólnogospodarczych i zespołu reformy gospodarczej. Wraz z Waldemarem Kuczyńskim przygotował projekt programu gospodarczego Solidarności (1981). Od 1988 roku jest członkiem

Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie, w 1989 roku uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu. W latach 1989–1997 był posłem na Sejm RP. Od 1990 roku zaangażował się w tworzenie polskiej lewicy, został współzałożycielem i przewodniczącym Rady Stowarzyszenia Solidarność Pracy, a także wieloletnim przewodniczącym partii Unia Pracy. Po przeobrażeniach gospodarczych po 1989 roku stał się krytykiem neoliberalnej polityki ekonomicznej Leszka Balcerowicza, postulując zwiększenie roli państwa w gospodarce. W latach 2009–2010 pełnił funkcję doradcy społecznego Prezydenta Lecha Kaczyńskiego ds. ekonomicznych. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2007). Jest autorem wielu prac poświęconych reformom ekonomicznym po 1989 roku. Wydał między innymi: *Dylematy finansów publicznych: przekształcenia w gospodarce polskiej* (2002), *Komercjalizacja opiekuńczego państwa: polskie koncepcje i pierwsze doświadczenia* (2003), wspomnienia pod tytułem *O sobie i innych* (2010), *Plusy dodatnie i ujemne, czyli polski kapitalizm bez solidarności* (2015).

MAREK CICHOCKI jest germanistą, filozofem i politologiem. Od 2004 roku pełni funkcję dyrektora programowego Centrum Europejskiego Natolin oraz redaktora naczelnego periodyku „Nowa Europa. Przegląd Natoliński”. Od 2007 roku był doradcą Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego ds. traktatu konstytucyjnego i przyszłości UE oraz sherpą ds. negocjowania Traktatu z Lizbony. Profesor Collegium Civitas oraz wizytujący profesor College of Europe. Współwydawca rocznika filozoficznego „Teologia Polityczna”. Wraz z Dariuszem Gawinem i Dariuszem Karłowiczem prowadzi w TVP Kultura program „Trzeci punkt widzenia”. Autor książek *Ciągłość i zmiana* (1999), *Porwanie Europy* (2004), *Władza i pamięć* (2005), *Problemy politycznej jedności w Europie* (2012). Specjalizuje się w tematyce niemieckiej, integracji europejskiej i historii idei politycznych.

KRZYSZTOF CZYŻEWSKI jest animatorem działań międzykulturowych, eseistą, tłumaczem, dyrektorem Ośrodka „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów” w Sejnach, a także twórcą Fundacji „Pogranicze”. W 2011 roku wraz z zespołem „Pogranicza” otworzył Międzynarodowe Centrum Dialogu w Krasnogrudzie, przy granicy polsko-litewskiej. Autor między innymi książek *Linia powrotu* (2008), *Ścieżka pogranicza* (2013) oraz *Miłosz – tkanka łączna* (2014). Inicjator programów dialogu międzykulturowego w Europie Środkowej, na Bałkanach, Kaukazie, Azji Środkowej, Indonezji, Bhutanie i w innych częściach świata. Wykładowca na wielu uniwersytetach w Europie i USA, przewodniczący Rady Kongresu Kultury Partnerstwa Wschodniego. Laureat Medalu św. Jerzego, nagród Aleksandra Gieysztora i Jerzego Giedroycia, nagrody Forum Ekonomicznego w Krynicy „Nowa Kultura Nowej Europy”. Ambasador Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego. Od wielu lat zaangażowany w programy rozwojowe miast i regionów poprzez kulturę (Sztokholm, Kraków, Lublin, Podlasie). W latach 2012–2013 Dyrektor Artystyczny Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016. W 2014 roku uhonorowany Nagrodą Fundacji Dana Davida, nazywaną Izraelskim Noblem.

JACEK DOMINICZAK jest architektem i profesorem Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, na której prowadzi Pracownię Projektowania Wnętrz Miejskich. Zajmuje się teorią i metodologią projektowania dialogicznego. Jest autorem koncepcji Przestrzeni Dialogicznej (Miejsce Dialogiczne, Architektura Dialogiczna) oraz Kodu Tożsamości Lokalnej – narzędzia projektowania miejskiej przestrzeni kulturowej. W 2004 roku reprezentował Polskę na 9. Międzynarodowej Wystawie Architektury organizowanej przez Biennale w Wenecji, podczas której prezentował pracę *Delay(er)ing Facade*, zbudowaną wspólnie z malarzem video-fresków Dominikiem Lejmanem (współpraca techniczna: Monika Zawadzka i Marek Zygmunt). Był

wizytującym profesorem w Europie i Ameryce Północnej, w tym między innymi na Universidade da Beira Interior, Covilha (Portugalia, 2006–2010); Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey, Queretaro (Meksyk, 1998); University of Michigan, Ann Arbor (USA, 1992); Carnegie Mellon University, Pittsburgh (USA, 1991 i 1993–1997). Jest beneficjentem Programu Fulbrighta (1991) i Fundacji Kościuszkowskiej (1992).

STANISŁAW FILIPOWICZ jest profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, filozofem polityki i historykiem myśli politycznej, dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Stopień doktora i habilitację uzyskał w dziedzinie nauk politycznych. W 1991 roku otrzymał tytuł profesora. Jest członkiem Rady Naukowej Instytutu Studiów Politycznych PAN, Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz Polskiego Towarzystwa Studiów Politycznych. W swojej pracy badawczej zajmuje się historią idei politycznych, tradycją liberalną, problematyką Oświecenia oraz kryzysem demokracji w epoce nowoczesnej i ponowoczesnej. Do jego najważniejszych publikacji należą: *Mit i spektakl władzy* (1988), *O demokracji bez złudzeń i sentymentów* (1992), *Twarz i maska* (1998), *Historia myśli polityczno-prawnej* (2001), *Demokracja. O władzy iluzji w królestwie rozumu* (2007), *Prawda i wola złudzenia* (2011), *Galimatias. Zaprzepaszczony sens Oświecenia* (2014).

JEFFREY C. GOLDFARB jest profesorem socjologii w New School for Social Research w Nowym Jorku, gdzie zajmuje się kulturą polityczną i socjologią mediów. To wieloletni badacz związków kultury i polityki w Europie Środkowej, w tym polskiego teatru studenckiego i opozycji demokratycznej. W swoich ostatnich badaniach skupia się na koncepcji polityki drobnych spraw, pokazując fundamentalną rolę potencjału politycznego, który obecny jest

w codziennych kontaktach międzyludzkich. Zdaniem Goldfarba ten potencjał, który prowadzi do budowania alternatywnej kultury politycznej w społeczeństwie, zdolny jest przekształcić rzeczywistość polityczną państw i regionów świata. W ostatnich latach inspiruje się szczególnie pracami Hannah Arendt, Ervinga Goffmana i Michela Foucault. W ostatniej książce *Odnowa kultury politycznej. Siła kultury kontra kultura władzy* ([2011] 2012), wydanej przez ECS, obrazuje zmiany społeczne na przykładzie polskiej Solidarności, wyborów prezydenckich Baracka Obamy oraz konfliktu palestyńskiego. Autor książek: *The Persistence of Freedom: The Sociological Implications of Polish Student Theater* (1980), *On Cultural Freedom: An Exploration of Public Life in Poland and America* (1983), *Polityka małych rzeczy. Siła bezsilnych w mrocznych czasach* ([2009] 2012).

LESZEK KOCZANOWICZ jest profesorem filozofii i wykładowcą wrocławskiego wydziału Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej. Zajmuje się filozofią polityki, koncepcjami demokracji i etyką polityki. Jego zainteresowania skoncentrowane są wokół filozofii kultury oraz kultury współczesnej i sztuki. Był wykładowcą na State University of New York w Buffalo (1998/1999, 2000/2001) oraz Columbia University (2004/2005). Do jego najważniejszych publikacji należą: *Wspólnota i emancypacje. Spór o społeczeństwo postkonwencjonalne* (2005), *Politics of Time. Dynamics of Identity in Post-Communist Poland* (2008, wyd. polskie: *Polityka czasu. Dynamika tożsamości w postkomunistycznej Polsce*, 2009), *Lęk nowoczesny. Eseje o demokracji i jej adwersarzach* (2011), *Współczesna filozofia społeczna. Rozmowy i eseje o społeczeństwie obywatelskim i etyce demokracji* (wspólnie z Rafałem Włodarczykiem, 2011), *Polityka dialogu: demokracja niekonsensualna i wspólnota krytyczna* (2015), jak również *Między rozumieniem a porozumieniem. Eseje o demokracji niekonsensualnej* (2015), *Democracy in Dialogue, Dialogue in Democracy: the Politics of*

Dialogue in Theory and Practice (2015). W 2011 roku otrzymał prestiżowe subsydlum profesorskie w ramach programu MISTRZ Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

JACEK KOŁTAN jest filozofem i politologiem. Doktorat z filozofii społecznej obronił na Freie Universität w Berlinie. Stypendysta niemieckiej fundacji KAAD i waszyngtońskiego CUA. Jest zastępcą dyrektora ds. naukowych i kieruje Wydziałem Myśli Społecznej Europejskiego Centrum Solidarności. Jego zainteresowania badawcze skupiają się na współczesnej teorii społecznej i politycznej, historii idei solidarności, nowych ruchach społecznych, a także hermeneutyce i antropologii. Jest autorem między innymi *Der Mitmensch. Zur Identitätsproblematik des sozialen Selbst ausgehend von der Frühphilosophie Martin Heideggers und Karl Löwiths* (2012), *Solidarność i kryzys zaufania* (redakcja, 2014), *Obywatele ACTA* (współredakcja, 2014), *Wystawa Stała Europejskiego Centrum Solidarności. Antologia* (współredakcja, 2014).

IRENEUSZ KRZEMIŃSKI jest profesorem socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, kierownikiem Pracowni Teorii Zmiany Społecznej w Instytucie Socjologii uw. Od wielu lat profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, członek Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i Polskiego Towarzystwa Studiów Politycznych, członek zarządu Polskiego PEN Clubu (czwarta kadencja), w latach 2001–2011 członek: Rady Konsultacyjnej Centrum Monitoringu Wolności Prasy, od 2010 roku Rady Gospodarczej przy Premierze RP. Obecnie członek Rady Europejskiego Centrum Solidarności. Związany z gdańskim środowiskiem dawnego KLD, członek redakcji „Przeglądu Politycznego”. Publikował w czasopismach nieoficjalnych (takich jak „Aneks”, „Kontakt”, „Zeszyty Literackie”, „Res Publica”) i oficjalnych („Więź”, „Tygodnik Powszechny”, „W Drodze”, „Krytyka”, „Res Publica Nowa” i innych). Autor wielu artykułów

naukowych w języku polskim i angielskim oraz książek, w tym między innymi: *Bitwa o Belweder* (wraz z Mirosławą Grabowską, 1991), *Czy Polacy są antysemitami?* (1996), *Polacy – jesień'80* (2005), *Wolność, równość, odmiennność. Nowe ruchy społeczne na początku XXI wieku* (2006), *Czego nas uczy Radio Maryja? Socjologia treści i recepcji rozgłośni* (2009), *Naznaczeni. Mniejszości seksualne w Polsce – raport 2008* (2009). Nakładem wydawnictwa ECS ukazały się dwa tomy: *Solidarność – doświadczenie i pamięć* (2010, 2016) oraz *Solidarność. Niespełniony projekt polskiej demokracji* (2013).

PAWEŁ KUCZYŃSKI jest doktorem socjologii, współzałożycielem i członkiem Zespołu Analiz Ruchów Społecznych (ZARS). Pracuje jako menedżer kierujący firmą Communication Service, specjalizującą się między innymi w badaniach i konsultacjach społecznych. Był autorem dziesiątków projektów tego typu, realizowanych dla sektora prywatnego i publicznego. Za swoją podstawową aktywność zawodową uważa zarządzanie, które doskonalił w ramach programu szkoleniowego w Harvard Business School. Łączy ją z pracą naukową, praktykowaną w wolnych chwilach. Od wielu lat wykładowca w Collegium Civitas. Skupia się na tematyce ruchów społecznych, był uczestnikiem badań Solidarności jako ruchu społecznego w 1981 roku, zrealizowanych przez zespół Alaina Touraine'a i Jana Strzeleckiego. Swoją aktywność naukową określa jako *offscience*, czemu służyło powołanie Fundacji Zespołu Analizy Ruchów Społecznych. Autor *W poszukiwaniu ruchu społecznego – wokół socjologii Alaina Touraine'a* (współredakcja, 1994), *Obywatele ACTA* (redakcja, 2014) – ta publikacja ukazała się nakładem ECS i została przygotowana przez ZARS.

SŁAWOMIR J. MAGALA jest ekspertem w dziedzinie zarządzania kompetencjami międzykulturowymi i komunikacyjnymi we współczesnych biurokracjach. Profesor emerytowany Uniwersytetu

Erazma z Rotterdamu, w którym w latach 1985–2015 zajmował się zarządzaniem międzykulturowym. Kierował zakładem nauk o organizacji i zarządzaniu zasobami ludzkimi Rotterdam School of Management. Kształcił się w Polsce, Niemczech i Stanach Zjednoczonych. Prowadził wykłady i badania naukowe w Chinach, Egipcie, Kazachstanie, Chorwacji, Estonii, Wielkiej Brytanii i Namibii. W centrum jego zainteresowań znajduje się zjawisko kontrkultury, problemy tożsamości w popkulturze oraz kulturowa trwałość instytucji. Jest autorem wielu prac z pogranicza filozofii, socjologii i kulturoznawstwa, takich jak: *Georg Simmel* (1980), *Od hunwejbínów do dyskoteki* (1987), *Polski teatr studencki jako element kontrkultury* (1988), *Kompetencja międzykulturowa* ([2005] 2011) oraz *The Management of Meaning in Organizations* (2009), a także jednej z pierwszych analiz polskiej Solidarności, wydanej nakładem ECS, pod tytułem *Walka klas w bezklasowej Polsce* ([1982] 2012). Prowadzi blog „Business as Unusual”.

ELŻBIETA MATYNIA jest profesorką socjologii w New School for Social Research w Nowym Jorku, gdzie specjalizuje się w historii idei i socjologii polityki. Jest też dyrektorką Transregional Center for Democratic Studies w New School, organizującą coroczne szkoły letnie dla studentów i naukowców z całego świata. Jest członkinią redakcji „Social Research” oraz „The International Journal of Politics, Culture and Society”. W swoich najnowszych badaniach skupia się między innymi na wyzwaniach, przed którymi stają nowe demokracje, obciążone dziedzictwem przemocy. Jest redaktorką zbioru esejów *Grappling with Democracy. Deliberations on Post-Communist Societies 1990–1995* (1996) i autorką między innymi: *The Social Sciences in Transition: The Case of Central and Eastern Europe* (2002), *Demokracji performatywnej* (2008) oraz *An Uncanny Era: Conversations between Václav Havel and Adam Michnik* (2014).

DAVID OST jest profesorem politologii w Hobart and William Smith Colleges w stanie Nowy Jork. Wykładał także w nowojorskiej New School for Social Research oraz na wielu uniwersytetach europejskich, w tym na Uniwersytecie Warszawskim. Od lat siedemdziesiątych związany jest z polską opozycją demokratyczną, wokół której koncentrują się jego badania. Jest autorem prac poświęconych przemianom w Europie Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem problemu demokratyzacji życia politycznego i społecznego, kondycji kapitalizmu oraz sytuacji na rynku pracy i roli związków zawodowych. Uznawany za jednego z wiodących ekspertów w dziedzinie przemian ustrojowych Europy Środkowo-Wschodniej po 1989 roku. Do istotnych prac badawczych w dorobku naukowym należą także: wydana nakładem ECS *Solidarność a polityka antypolityki* ([1990] 2014) oraz *Workers After Workers' States* (współredakcja, 2001). Jego szeroko dyskutowana w Polsce książka *Kłęska Solidarności. Gniew i polityka w postkomunistycznej Europie* ([2005] 2007) została uhonorowana nagrodą American Association for Advancement of Slavic Studies.

BEATA ANNA POLAK specjalizuje się w literaturoznawstwie oraz antropologii literatury. Jest współtwórczynią Międzywydziałowej Pracowni Pytań Granicznych, działającej przy Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uzyskała stopień doktora na podstawie pracy *Obraz osoby duchownej w dziewiętnastowiecznych pamiętnikach, dziennikach i twórczości literackiej polskiego kleru*. Zajmuje się krytyką ideologii i fantazmatów. Rezultaty swoich badań zamieściła między innymi w książkach: *Porzucić etyczną arogancję. Ku redefinicji podstawowych pojęć w świetle wydarzenia Szosa* (współredakcja, 2011) oraz *Polityczne uwikłania systemów edukacyjnych* (współredakcja, 2014).

TOMASZ POLAK (wcześniej Węclawski) jest profesorem teologii i filozofem, twórcą i kierownikiem Międzywydziałowej Pracowni Pytań Granicznych UAM w Poznaniu. Do 2007 roku (jako ksiądz katolicki) był profesorem Wydziału Teologicznego UAM, jego dziekanem i prodziekanem. W latach 1997–2003 członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej przy watykańskiej Kongregacji Nauki Wiary. Zajmuje się historią społeczną wczesnego chrześcijaństwa, krytyką ideologii i fantazmatów. Wyniki swoich ostatnich badań podsumował w artykułach: *Świadomościowa i instytucjonalna konstytucja chrześcijaństwa. Pytanie o struktury fantazmatyczne* (Nauka 3/2009), *Roszczenia uniwersalizmów religijnych – źródła i konsekwencje* (Nauka 4/2011). Jest także autorem wielu prac z dziedziny teologii i filozofii, takich jak: *Zwischen Sprache und Schweigen* (1983), *Gdzie jest Bóg? Małe wprowadzenie do teologii dla tych, którzy nie boją się myśleć* (1992), *Wspólny świat religii* (1995), *Abba. Wobec Boga Ojca* (1999), *Wielkie kryzysy tradycji chrześcijańskiej* (1999), *Królowanie Boga*, t. 1–3 (2003–2005), *Praeceptores. Teologia i teologowie języka niemieckiego* (współredakcja, 2005), *Porzucić etyczną arogancję. Ku redefinicji podstawowych pojęć humanistyki w świetle wydarzenia Szoa* (współredakcja, 2011).

JADWIGA STANISZKIS jest profesorką socjologii, uznawaną za opiniotwórczą ekspertkę w dziedzinie socjologii polityki, teorii socjalizmu i postkomunizmu oraz transformacji polityczno-gospodarczej w Europie Środkowo-Wschodniej. Aktywnie uczestniczyła w działalności opozycyjnej w Polsce, należała do grona ekspertów Solidarności w Stoczni Gdańskiej w 1980 roku. Owoc badań nad narodzinami ruchu Solidarność przedstawiła w *Samoograniczającej się rewolucji*, wydanej nakładem ECS ([1984] 2010). W swoich najnowszych badaniach skupia się na problemie globalizacji, słabości instytucji państwowych, zmianach paradygmatu procesu integracji europejskiej oraz zjawisku postpolityki. Jest jednym

z najczęściej cytowanych polskich socjologów na świecie. Jako krytyczna obserwatorka wydarzeń politycznych ma znaczący wpływ na kształt polskiego życia publicznego. Otrzymała wiele stypendiów zagranicznych oraz wykładała na prestiżowych uczelniach na świecie. Została uhonorowana Nagrodą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej za badania nad procesem transformacji w Polsce i na świecie (2004) oraz odznaczona Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (2006). Jej prace tłumaczone i wydawane były w krajach Europy, w Rosji, Stanach Zjednoczonych oraz Japonii. Do najbardziej znanych książek należą między innymi *Ontologia socjalizmu* (1988), *The Dynamics of Breakthrough in Eastern Europe* (1991), *Postcommunism. Emerging Enigma* (1999), *Postkomunizm* (2001), *Antropologia władzy. Między Traktatem Lizbońskim a kryzysem* (2009) oraz *Zawładnąć! Zarys procesualnej teorii władzy* (2012).

TOMASZ SZKUDLAREK jest pedagogiem, profesorem, kieruje Zakładem Filozofii Wychowania i Studiów Kulturowych w Instytucie Pedagogiki oraz Studiami Doktoranckimi w zakresie Pedagogiki i Nauk o Polityce na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. Ostatnio realizowane przez niego projekty badawcze dotyczą kulturowych praktyk formowania podmiotu, teorii konfliktu w polityce i edukacji (we współpracy z międzynarodową siecią SCAPE) oraz etycznych i pedagogicznych aspektów teorii tożsamości E. Laclau. Autor między innymi: *The Problem of Freedom in Postmodern Education* (1993), *Media: Szkic z filozofii i pedagogiki dystansu* (1998, 2009), *Wiedza i wolność w pedagogice amerykańskiego postmodernizmu* (1993, 2009), *Dyskursywna konstrukcja podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury* (współautor, 2012), oraz kilkudziesięciu artykułów publikowanych w polskich i międzynarodowych czasopismach i pracach zbiorowych.

ALAIN TOURAINE to jeden z najwybitniejszych znawców ruchów społecznych na świecie, twórca i wieloletni dyrektor Centrum Analizy i Interwencji Socjologicznej w paryskiej École des Hautes Études en Sciences Sociales, a także członek zagraniczny PAN. Jest przedstawicielem socjologii działania i twórcą metody interwencji socjologicznej, w której badacz staje się mediatorem między działaczami danego ruchu społecznego. Zasłynął między innymi z badań polskiej Solidarności pod tytułem *Solidarność. Analiza ruchu społecznego 1980–1981*, które wydane zostały przez ECS ([1982] 2010). Zajmował się analizami ruchów narodowowyzwoleńczych oraz robotniczych w Ameryce Łacińskiej i społeczeństwach postindustrialnych Europy, w ostatnich latach podejmuje problematykę płci, kresu społeczeństwa oraz krytykę współczesnej demokracji. Jest laureatem wielu nagród, w tym Nagrody Księcia Asturii w dziedzinie Komunikacji i Działania na Rzecz Ludzkości (2010). Do jego najważniejszych publikacji naukowych należą: *Sociologie de l'action* (1965), *La Société post-industrielle. Naissance d'une société* (1969), *Le Retour de l'acteur: essai de sociologie* (1984), *La Parole et le sang* (1988), *Le Monde des femmes* (2006), *La Fin des sociétés* (2013) oraz *Nous, sujets humains* (2015). W Polsce wydane zostały dotąd *Samotworzenie się społeczeństwa* ([1973] 2010), *O socjologii* ([1974] 2010) oraz *Po kryzysie* ([2010] 2013).

INDEKS NAZWISK

- Afeltowicz Łukasz 230, 254
Agamben Giorgio 230, 234, 373
Ahmed Leila 87, 88, 100
Al-Sawah Sahban 149
Almond Gabriel 175, 179, 189
Althusser Louis 337, 367
Ambrozik Wiesław 255
Appelbaum Jacob 114, 116, 120, 121, 122, 134, 135, 138, 139
Arendt Hannah 70, 76, 92, 94, 96, 101, 144, 145, 150, 152, 383, 482
Arrighi Giovanni 315, 330
Arystoteles 64, 376
Ash Mitchell Graham 362, 367
Assange Julian 114, 116, 120, 121, 122, 133, 134, 135, 138, 139, 140
Augé Marek 427, 442
Augustyn z Hippony, święty 124
Aureliusz Marek 221
Azais Christian 331
Bachtin Michaił 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387
Badiou Alain 24, 344
Bailyn Bernard 394, 402
Balcerowicz Leszek 165, 166, 167, 168, 173, 201, 204, 206, 265, 479
Balibar Etienne 315, 331
Baran Tomasz 125, 140
Bartkowski Jerzy 296, 306
Beck Ulrich 11, 13, 17, 18, 19, 26, 36, 37, 44, 54, 61, 373, 477
Beck-Gernsheim Elisabeth 54, 61, 477
Bendyk Edwin 37, 477
Bernays Edward 321, 322, 325
Bernhard Michael 159, 189
Bernini Giovanni Lorenzo 426
Bielecki Jan Krzysztof 165
Bismarck Otto von 208
Bloch Ernst 48, 61
Bloom Allan 360, 367
Blum Joseph A. 331
Bonaparte Napoleon 208
Boniecki Adam 246
Borkowska Grażyna 251, 254
Bouazizi Mohamed 15, 84
Bourdieu Pierre 43
Bralczyk Jerzy 447

- Brodski Josif 405, 442
Buden Boris 31, 36
Buffet Warren 323
Bugaj Ryszard 30, 478
Burawoy Michael 315, 331
Bush George 197, 325
Bushanja Abu Hassan 450
Cackowska Małgorzata 368
Caryl Christian 89, 101
Castells Manuel 22, 23, 36, 37, 106,
111, 137, 139, 141
Castoriadis Cornelius 375, 386
Ceașescu Nicolae 196
Certeau Michel de 235, 236, 254
Chomeini Ruhollah 89
Churchill Winston 319
Cichocki Marek Aleksander 479
Ciemniewski Wojciech 125, 140
Cieszkowski August 243
Cornbleth Catherine 359, 367
Corsani Antonella 331
Critchley Simon 352, 367
Crouch Collin 372, 387
Cytlak Izabela 255
Czapiński Janusz 37
Czapliński Przemysław 32, 33, 37
Czyżewski Krzysztof 480
Czyżewski Marek 185, 189
Dalbor Edmund, kardynał 244
De Mello Anthony 450, 474
Deleuze Gilles 230
Dieuaide Patrick 331
Dilthey William 130
Dominiczak Jacek 428, 430, 433,
434, 435, 437, 438, 440, 441, 480
Dostojewski Fiodor 387
Duany Andres 423, 442
Dubet François 71, 77, 133, 141, 188,
192
Duda Piotr 267
Durkheim Émile 64, 65
Eco Umberto 339, 340
Ekiert Grzegorz 162, 175, 181, 189
El Rashidi Yasmine 97, 98, 101
El-Sisi Abdel Fattah 87
Eucken Walter 204
Eurypides 459
Eyal Gil 171, 190
Fahim Kareem 148, 153
Farouk, król 91
Fawkes Guy 21, 117, 118, 119
Filipowicz Stanisław 481
Florida Richard 433, 442
Flynn Bernard 383, 387
Foucault Michel 43, 150, 230, 234,
373, 482
Frasyniuk Władysław 145, 152
Freud Zygmunt 321, 325, 342, 344,
461
Friedmann Georges 69, 76
Frybes Marcin 140
Fukuyama Francis 196, 197, 205, 216
Galton Francis 371, 372, 374, 387
Gardawski Juliusz 296, 306

- Gawin Dariusz 479
Gelman Marat 27
Giddens Anthony 19, 36, 37, 46, 69,
76, 139, 373, 477
Gille Zsuzsa 331
Gini Konrad 283
Girard René 132, 139
Giza-Poleszczuk Anna 161, 191
Glemp Józef, kardynał 244, 246
Goffman Erving 144, 145, 152, 482
Goldblatt David 50, 61
Goldfarb Jeffrey C. 18, 81, 131, 139,
144, 148, 153, 481, 482
Gorbaczow Michał Siergiejewicz
152
Goring Karsten 140
Gorz André 315, 322, 324, 331
Gottlieb Esther 359, 367
Gowan Teresa 331
Grabowska Mirosława 174, 187, 190,
484
Graeber David 79, 80, 101, 319, 325,
331
Gramsci Antonio 338, 343, 377
Greenspan Alan 137
Guattari Félix 230
Gucwa-Leśny Ewa 161, 191
Gündüz Erdem 25, 26
Habermas Jürgen 46, 55, 378, 379,
380, 381, 384, 387, 398, 402
Haggerty Nicole 130, 141
Hamilton Alexander 393, 402
Haney Lynne 331
Hartman Jan 359, 361, 362, 363
Havel Václav 93, 94, 101, 146, 153, 485
Hayek Friedrich 173, 265, 279
Hegedus Zsuzsa 141
Heidegger Martin 396, 403, 461, 483
Hegel Georg Wilhelm Friedrich 48,
49, 110, 336, 337, 339, 345, 368
Held David 50, 61
Herrera Linda 26, 37
Herzog Werner 446
Hlond August, kardynał 244
Hobbes Thomas 64, 220, 373
Hoedemaekers Casper 326, 331
Hoene-Wroński Józef Maria 243
Hoover Herbert 322
Hussein Saddam 86
Hutton Will 139
Illuoz Eva 309, 331
Ingarden Roman 461
Isaackson Walter 130, 140
Isański Jakub 320, 321
Izajasz, prorok 450
Jan XII, papież 223
Jan Paweł II (Karol Wojtyła), papież
147, 198, 202, 244, 246
Janiszewski Jerzy 348, 349, 350,
363
Janukowycz Wiktor 27, 103, 105
Jarosz Maria 172
Jeremiasz, prorok 361, 363
Jezus Chrystus 241, 277, 452

- Jobs Steve 130, 140
Jurczyszyn Łukasz 117, 140, 141, 311, 331
Justynian, cesarz 222
Juszczenko Wiktor 84, 104
Kaczmarek Jacek 87
Kaczyński Jarosław 267, 342
Kaczyński Lech 265, 479
Kadłubek Wincenty 198
Kant Immanuel 52, 55, 221, 393, 398, 403
Kaplan Robert David 197, 216
Karłowicz Dariusz 479
Kerski Basil 12
Keynes John Maynard 201
Kępiński Antoni 461, 462, 463, 465, 466, 467, 468, 469, 472, 474, 475
Kis János 262, 275
Kisielewski Stefan 196, 198, 203, 204
Kissinger Henry 197, 216
Klawiter Maren 331
Koczanowicz Leszek 380, 387, 482
Kojder Andrzej 169
Kołakowski Leszek 93, 97, 101
Kołtan Jacek 117, 118, 140, 141, 311, 331, 483
Konarowska Ewa 12
Konrad György 262, 275
Konstantyn, cesarz 222
Koolhaas Rem 426, 427, 442
Kopciwicz Lucyna 368
Koralewicz Jadwiga 161, 190
Korzeniewska Katarzyna 167, 192
Koseła Krzysztof 174, 190, 192
Kowalski Sergiusz 185, 189
Krastew Iwan 27, 28, 37, 134
Krejtz Krzysztof 125, 140
Kriegseisen Wojciech 251, 254
Krishnamurti Jiddu 450, 451, 454, 474
Krzaklewski Marian 267
Krzemiński Ireneusz 30, 161, 170, 172, 181, 190, 483
Kubik Jan 159, 162, 175, 181, 189, 190
Kuczyński Paweł 117, 140, 141, 311, 484, 331
Kuczyński Waldemar 478
Kufel Jakub 12
Kundera Milan 88
Kuroń Jacek 159, 261
Lacan Jacques 339, 365
Laclau Ernesto 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 355, 356, 357, 364, 366, 367, 368, 379, 380, 488
Lash Scott 19, 20, 22, 23, 36, 37, 477
Laperyonnie Didier 140
Lazzarato Maurizio 327, 331
Le Corbusier 405, 406, 412, 419, 420, 421, 422, 423, 442
Leder Andrzej 32, 37
Lefort Claude 345, 367, 375, 383, 386
Lejman Dominik 480

- Lemański Wojciech 246
Lenin Włodzimierz 108
Leonardi Robert 191
Lewandowski Janusz 287
Lévinas Emmanuel 381, 388, 421,
441, 442, 461
Lippmann Walter 399, 403
Lis Bogdan 145, 152
Liudprand z Cremony 223, 226
Locke John 64, 221, 373
Lopez Steven Henry 331
Löwith Karl 483
Ludwik IV Bawarski, król niemiecki
224
Luhmann Niklas 43, 46
Machiavelli Niccolò 57, 64, 68
Magala Sławomir 317, 332, 484
Maheu Louis 141
Mahfoud Nawara 148, 153
Manent Pierre 377, 387
Mannheim Karl 130
Marcel Gabriel 462
Marchart Oliver 367
Marcinowska Natalia 12
Marks Karol 122, 278, 325, 336, 337,
341, 367, 377
Marody Mirosława 161, 191
Mateusz, święty 450
Matusov Eugene 383, 387
Mau Bruce 442
Matynia Elżbieta 80, 85, 101, 485
Mazowiecki Tadeusz 167, 186
Mazur Krzysztof 309, 332
McCloskey Deirdre 329, 332
McGrew Anthony 50, 61
McTeigue James 38
Mead George Herbert 378, 380
Medowska Patrycja 12
Mendel Maria 12, 13
Merkel Angela 57, 67
Michalik Józef, arcybiskup 244
Michnik Adam 93, 101, 145, 146, 152,
153, 159, 261, 264, 485
Mickiewicz Adam 243
Mieszko I, książę Polski 224
Mill John Stuart 68, 278, 306
Miłosz Czesław 446, 480
Mojżesz, prorok 126, 452
Mouffe Chantal 338, 340, 367, 377,
379, 380, 381, 382, 384, 387, 388
Mubarak Hosni 95, 97, 129
Mumford Lewis 230, 255
Mursi Muhammad 90
Müller-Maguhn Andy 114, 116, 120,
121, 122, 134, 135, 138, 139
Najem Mustafa 104, 105
Nanetti Rafaella 191
Nasser Gamal Abdel 91
Nawrocka Ewa 357, 358, 359, 361,
363, 364, 365, 367
Nielsen Greg Marc 381, 387
Nietzsche Fryderyk 34, 396, 397,
398, 403
Noble David Franklin 323, 332

- Nord Kathrin 140
Norwich John Julius 222, 226
Nowak Krzysztof 140
Nowak Leszek 312, 313, 314, 316, 332
Nowosielski Michał 120, 140
Nozick Robert 278
Obama Barack 97, 152, 318, 482
Obirek Stanisław 246
Ockham Wilhelm 224
Odahl Charles Matson 222, 226
Ortega y Gasset José 366, 400, 401, 403
Ost David 159, 191, 261, 273, 275, 486
Otton I, cesarz 222, 223, 224
Ó Riain Seán 331
Palczyński Tadeusz 120, 141
Pańków Irena 171, 191
Pańków Włodzimierz 167
Papandreu Jorgos Andreas 210
Papastephanou Marianna 368
Parsons Talcott 43, 64
Pastwa-Wojciechowska Beata 12
Patalon Mirosław 368
Pawluczuk Tomasz 11
Perraton Jonathan 50, 61
Pietrowicz Krzysztof 230, 254
Piotr, święty 224
Piotrowski Andrzej 185, 189
Plant Bob 381, 388
Plater-Zyberk Elizabeth 423, 442
Plessner Helmuth 34, 37
Plotyn 223
Polak Tomasz (Węclawski Tomasz) 230, 231, 235, 241, 243, 247, 251, 255, 487
Polak Beata Anna 230, 231, 235, 243, 255, 486
Postman Neil 393, 403
Przyszczykowski Kazimierz 255
Putin Władimir 27, 103, 109, 110, 132
Putnam Robert David 175, 191
Quinn Frederick 402
Raban Jonathan 372, 388
Rainie Lee 106, 111
Rakowski Mieczysław 286
Rakusa-Suszczewski Mikołaj 117, 140, 141, 311, 331
Rawls John 278
Reagan Ronald 152, 201
Reich Charles Alan 80, 101
Ricardo David 277
Rogoś Artur 12
Romanowski Andrzej 251, 254
Roosevelt Franklin Delano 319
Rorty Richard 387
Rosa Hartmut 18, 37
Rosanvallon Pierre 385, 388
Roth Kenneth 88, 101
Röpke Wilhelm 204
Ruchlewski Przemysław 12
Rummens Stefan 384, 388
Rybczyński Witold 422, 442
Rymkiewicz Jarosław Marek 374, 388

- Saïd Khaled 84, 85
Sapieha Adam Stefan, kardynał 244
Sartori Giovanni 401, 402, 403
Sassen Saskia 66, 67, 77
Schiller Johann Christoph Friedrich
 von 209
Schmitt Carl 48, 49, 338, 376, 377,
 383, 387
Schramm Gottfried 126, 141
Schumpeter Joseph 261
Sheba George 331
Silver Beverly 273, 275
Simmel Georg 485
Skrzeszewski Michał 166, 192
Skrzyposzek Christian 96, 101
Sloterdijk Peter 22, 37, 248, 251
Słodkowska Inka 160, 191
Smith Adam 200, 216, 330
Snowden Edward 135
Sokrates 393
Sombart Werner 316, 317, 332
Stalder Felix 141
Stalin Józef 319
Staniszki Jadwiga 35, 170, 171, 172,
 173, 183, 191, 220, 226, 265, 487
Stańczyk Piotr 368
Starego Karolina 368
Stola Dariusz 163, 191
Streeck Wolfgang 209, 217
Strzelecki Jan 71, 77, 133, 140, 141,
 188, 192, 484
Szawiel Tadeusz 174, 192
Szelenyi Joan 171, 190, 192
Szkudlarek Tomasz 12, 347, 349, 356,
 368, 488
Szomburg Jan 287
Szwoch Tomasz 12
Śpiewak Paweł 172, 190
Świdorski Bronisław 181, 192
Tacyt Publiusz Korneliusz 221, 226
Tarkowska Elżbieta 167, 192
Terbil Fathi 85
Thatcher Margaret 89, 199, 201
Thayer Millie 331
Therborn Goran 315, 332
Thom René 195
Thurow Lester 280, 306
Tischner Józef 202, 421, 443, 459,
 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466,
 467, 468, 469, 470, 471, 472, 474,
 475
Tittenbrun Jacek 329, 332
Tocqueville Alexis de 68, 150, 394,
 399, 403
Touraine Alain 11, 17, 18, 19, 21, 24,
 37, 71, 75, 77, 106, 111, 117, 126, 132,
 133, 140, 141, 188, 192, 211, 212, 216,
 217, 484, 489
Towiański Andrzej 243
Treiman Don 171, 190, 192
Trump Donald 110
Turowicz Jerzy 246
Tusk Donald 314, 315, 342
Walentyłowicz Anna 343

- Wallerstein Immanuel 313, 315, 316,
332
- Wałęsa Lech 152, 186, 264, 265, 310,
479
- Wang Yinglei 130, 141
- Wasilewski Jacek 170, 171, 190, 192
- Weber Max 47, 150
- Weinstein Marc 273, 275
- Wellman Barry 106
- Wesołowski Włodzimierz 171, 191
- White Harrison Colyar 230, 255
- Wieviorka Michel 18, 29, 38, 71, 77,
133, 141, 188, 192
- Williams Stephan 221, 226
- Włodarczyk Rafał 482
- Wnuk-Lipiński Edmund 170, 171,
190, 192
- Wolman David 129, 141
- Wood Gordon Stewart 395, 403
- Wright Erik Olin 315, 332
- Wrzosek Wojciech 251, 252, 256
- Wyszyński Stefan, kardynał 243,
244
- Verba Sidney 175, 179, 189
- Vlassopoulos Kostas 375, 376, 388
- Xiaoping Deng 89
- Yack Bernard 376, 388
- Younis Nora 91
- Zacarias Cecilia 438
- Zagórski Krzysztof 166, 192
- Zawadzka Monika 480
- Zborowski Samuel 374, 388
- Zelizer Viviana 329, 332
- Zimmerman Jéréemie 114, 116, 120,
121, 122, 134, 135, 138, 139
- Ziółkowski Marek 161, 190, 192
- Zydel Robert 141
- Zygmunt Marek 480
- Žižek Slavoj 99, 248, 251, 256, 345,
352, 368

Projekt graficzny i typograficzny: Eurydyka Kata, Rafał Szczawiński | Pracownia

Projekt okładki: Janusz Górski

Zdjęcie na okładce: Tomasz Pawluczuk

Recenzja naukowa: prof. dr hab. Paweł Dybel

Współpraca redakcyjna: Natalia Marcinowska

Redakcja: Ewa Konarowska

Korekta: Ewa Paterak

DTP: Krzysztof Gotowicki

Indeks osób: Natalia Marcinowska

Koordinacja wydania: Artur Rogoś

Druk i oprawa: Grafix Centrum Poligrafii

Copyright © 2016 by Europejskie Centrum Solidarności

Wydanie pierwsze

Wydawca:

Europejskie Centrum Solidarności

plac Solidarności 1, 80-863 Gdańsk

tel. (058) 767 79 71, fax (058) 767 79 78

e-mail: ecs@ecs.gda.pl

www.ecs.gda.pl

ISBN 978-83-62853-65-6